

NOD:s kartläggning

CIVILSAMHÄLLETS BEHOV UNDER CORONAKRISEN

Vecka 19

Veckouppdatering (v. 19)

Kartläggning över civilsamhällets behov under coronakrisen

Nedan följer Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhällets (NOD:s) veckovisa kartläggning över behov i civilsamhället som uppstått efter coronavirusets utbrott i Sverige. Kartläggningen behandlar exempel på efterfrågade insatser, problembeskrivningar, ny verksamhet, nya samverkansinitiativ och en kortare kommentar över relevanta trender inom sektorn. Texterna gör inte anspråk på att ge en heltäckande bild, men de ger ett flertal exempel som sammantaget ger ett perspektiv på pågående trender. Veckorapporten är en del av NOD:s [uppdrag](#) som strukturens parter enats om. I korthet innebär det att NOD bistår med att ge en samlad lägesbild över behov som uppstått i civilsamhället efter coronavirusets utbrott. NOD kommer också att bidra till samordning av civilsamhällets insatser vid behov, samt vara ett stöd i dialogen mellan civilsamhället och offentliga aktörer.

NOD är en struktur för samverkan. Syftet med NOD är att underlätta samverkan mellan offentliga aktörer och civilsamhället och tillhandahålla mötesplatser för att främja dialog. NOD spänner över alla sakpolitiska områden och arbetar med att facilitera möten för samråd och dialog.

Sammanfattning:

- **Situationen för hemlösa:** Hemlösas situation har gått från att vara svår till att bli än mer utsatt. Detta bl.a. beroende på ett redan sårbart hälsoläge i denna grupp, samt genom att Folkhälsomyndighetens riktlinjer rörande hygien och social distansering kan vara svåra att följa. Små möjligheter till försörjning har försvårats än mer samtidigt som tillfälliga boendelösningar både är få och inte alltid kan erbjuda karantänmöjligheter. Civilsamhället efterfrågar bl.a. handling ifråga om att ordna boenden och flexibla regler rörande regler för arbetsintegrerande insatser. Dessutom vittnar civilsamhället om att gruppen utsatta personer ökar.
- **Situationen för ensamkommande:** Unga ensamkommande och ensamkommande som studerar på gymnasiet bor ofta i kortsiktiga boendelösningar och trångboddhet. Det gör det svårt att leva upp till rekommendationer om självisolering och social distans. Gymnasiestudier har blivit lidande då olika former av studiehjälp sköttes av äldre personer, som är en riskgrupp och ej längre finns att tillgå. Skolgången påverkas också av att miljöer för lugna studier så som föreningslokaler och bibliotek inte längre finns att tillgå i samma utsträckning som tidigare i och med önskan om självkarantän och social distans.
- **Situationen för EU-migranter:** EU-migranternas möjligheter att följa myndighetsrekommendationer är svåra. Möjligheten att be om pengar, pantaburkar och sälja tidningar har minskat då färre personer är i rörelse i samhället vilket ökar trycket på insatser i form av mat och boende. Önskan om att åka till hemländer är inte möjlig att uppfylla till följd av stängda gränser.
- **Situationen för papperslösa och asylsökande:** Detta är två särskilt utsatta grupper, som ofta har osäkra och tillfälliga anställningar i branscher som drabbats hårt av coronapandemins effekter. Förlorade inkomster slår hårt mot grupper som saknar skyddsnet, och kan för asylsökande innebära förlorade möjligheter att stanna i Sverige. Särskilt papperslösa personer saknar ofta tilltro till myndigheter och har i praktiken inte tillgång till vård. För dem som har ett utvisningsbeslut ökar risken att hamna i hemlöshet och exploatering när de skrivits ut från Migrationsverket men saknar möjlighet att lämna landet. Civilsamhället vittnar också om att de möter nya grupper som på grund av de stängda gränserna i världen hamnat i samma situation som papperslösa.

Situationen för hemlösa

Sammanfattning

Hemlösas situation har gått från att vara mycket svår till att bli än mer utsatt. Detta bland annat beroende på ett redan sårbart hälsoläge i denna grupp, samt genom att Folkhälsomyndighetens riktlinjer rörande hygien och social distansering kan vara svåra att följa. Redan små möjligheter till försörjning har försvårats ytterligare samtidigt som tillfälliga boendelösningar både är få och inte alltid kan erbjuda karantänmöjligheter. Civilsamhället efterfrågar bland annat handling ifråga om att ordna boenden och flexibla regler rörande regler för arbetsintegrerande insatser. Dessutom vittnar civilsamhället om att gruppen utsatta personer ökar.

Uppskattningsvis omkring 30 000 personer är bostadslösa i Sverige ([Socialstyrelsen, 2017](#)). Denna form av utsatthet är något som återfinns bland flera grupper i samhället, däribland papperslösa, ensamkommande och EU-migranter. I somliga fall sammanfaller grupperna med den konkreta situationen att vara bostadslös, i andra fall är de bostadslösa inhemska personer, som inte sällan lever i olika former av socialt utsatta situationer. De behov coronapandemin skapar kan delas in i fler olika områden, som beskrivs närmare i avsnitten redan.

En generell slutsats från organisationer som har hemlösa som målgrupp är att deras klientel redan är svårt utsatta och att pandemin gör situation än svårare. Många i denna grupp tillhör redan riskgrupper. Ett i många fall redan skört hälsotillstånd och svårigheterna att få vård och tillgodosedda karantänbehov är svårt att hantera. Många med underliggande sjukdomar är rädda att deras sjukdomar inte kommer att upptäckas eftersom flera vanliga coronavirussymptom är vanliga bland till exempel missbrukare. Risken att både smittas själva eller att smitta vidare är också hög, något som förutom rena hälsorisker också ökar stigmatiseringen av denna grupp.

Frågan om hur de mest utsatta grupperna, däribland hemlösa, påverkas av pandemin har varit föremål för opinionsbildning. Ett brett grepp kring de aktuella frågorna som drabbar redan utsatta grupper togs till exempel av presidiet för Sveriges kristna råd.¹ I ett [brev](#) till Stefan Löfven och socialminister Lena Hallengren beskrev presidiet att det förutom pengar och mat

¹ Presidiet består av Anders Arborelius, biskop, Stockholms katolska stift, Daniel Alm, föreståndare, Pingst – fria församlingar i samverkan, Benjamin Dioscoros Atas, ärkebiskop, Syrisk-ortodoxa kyrkan, Antje Jackelén, ärkebiskop, Svenska kyrkan, och Karin Wiborn, generalsekreterare, Sveriges kristna råd.

också behövs offentligt stöd ifråga om tydlig vårdinformation, hälsovård och hygienmöjligheter, såsom offentliga toaletter och tvättstationer.

Sociala sammankomster och skydd

Omställningen efter de förändrade behov som uppkommit hos målgruppen hemlösa har skett på många olika nivåer i civilsamhället. Den mest konkreta förändringen kan sägas vara att fysiska sammankomster har minimerats eller anpassats. Att använda digitala hjälpmedel och att genomföra aktiviteter utomhus har varit ett sätt att fortsätta bedriva verksamheten för organisationer som Hela Människan och Skyddsvärnet exempelvis. I Hela Människans fall, där sociala aktiviteter är vanliga, har många sammankomster för att skapa gemensamma sammanhang i form av till exempel gymnastik och promenader genomförts utomhus. Organisationen understryker dock att mindre gruppaktiviteter som till exempel promenader inte alltid är lockande för alla målgrupper, varför det i vissa fall har förekommit enskilda sammankomster.

När det gäller stöd och hjälp ifråga om mat har Hela Människan i stor utsträckning börjat servera mat utomhus, medan Frälsningsarmén rapporterar att organisationen i till exempel kåren Templet i Stockholm gått från att servera mat i salar med sittplatser till att dela ut matpaket och matkassar (som dessutom delas ut i större utsträckning än tidigare i flera delar av landet) där avståndet mellan gästerna säkerställs.

Förutom den utsatthet som redan råder försvåras målgruppens situation alltså av att praktiska behov som att följa Folkhälsomyndighetens rekommendationer ifråga om isolering, social distansering och handtvätt försvåras, något som bland andra Svenska Röda Korset understryker. I till exempel Hela Människans verksamheter har handsprit kunnat delas ut på vissa platser. Skyddsvärnet rapporterar att man arbetar väldigt aktivt med att informera tydligt om vikten av att tvätta händerna ofta och att hålla avstånd.

Frågor kring hygien och social distansering har således varit ett område för praktiska omställningar, men också opinionsbildning inom civilsamhället. Ifråga om hjälp med bland annat dessa frågor har Amnesty bland annat [krävt](#) att Socialstyrelsen tar fram en nationell krisplan för att tydliggöra och möjliggöra insatser från kommuner och regioner.

Sociala effekter

Rörande sociala och ekonomiska effekter har målgruppen hemlösa drabbats på olika sätt. En direkt effekt som till exempel Skyddsvärnet noterat är att Blixtjobb, som förmedlar arbete till

hemlösa och personer i aktivt missbruk, har kunnat sysselsätta färre personer som ett resultat av minskad efterfrågan på grund av pandemins ekonomiska följder. Detta innebär att färre hemlösa kan arbeta ihop en egen ekonomisk ersättning. Förutom den ekonomiska frågan innebär detta också dessa grupper går miste om de sociala aspekter det innebär att känna sig behövd, verka i ett positivt sammanhang och på sikt klara sig allt bättre. Att färre privatpersoner, myndigheter, organisationer och företag anlitar till exempel Blixtjobb innebär således negativa effekter på både kort och lång sikt. Att möjligheterna att försörja sig blivit svårare än något som också Svenska Röda Korset understryker.

Kopplat till sysselsättningsfrågan kan en särskild form av utmaning som Hela Människan vittnar om också nämnas. Organisationens second hand-handel har blivit lidande, bland annat till följd av att allt färre konsumerar de varor som säljs. En effekt av detta har varit att målgrupper som fått sysselsättning i form av arbetsintegrerande insatser i second hand-handeln inte kan arbeta trots att Hela Människan velat engagera dessa personer för arbete i andra delar av organisationens verksamhet. Detta eftersom Arbetsförmedlingen inte tillåter att individerna intar andra roller inom organisationen med andra arbetsuppgifter. Här finns en utmaning i att skapa flexibla strukturer för att kunna tillgodose både civilsamhällets och målgruppernas behov samtidigt som myndigheterna också bibehåller sina rutiner.

Personella utmaningar

Behoven som organisationer som arbetar med hemlösa vittnar om rör inte bara ekonomiska frågor. För många civilsamhällesaktörer är frågan om volontärer för olika delar av den egna verksamheten viktig. Erikshjälpen, Svenska kyrkan och Hela Människan är tre aktörer som har vittnat om att många volontärer är äldre och tillhör riskgrupper, vilket påverkar den egna verksamheten negativt ifråga om resurser, på grund av de sociala begränsningarna som nu råder.

Därutöver påverkas också ordinarie personal hos organisationer som arbetar med hemlöshetsfrågor. Amnesty vittnar till exempel om att det är en utmaning att bedriva ett effektivt arbete, värna om medarbetares arbetssituation och samtidigt följa Folkhälsomyndighetens rekommendationer. När medarbetare i större utsträckning arbetar hemifrån försvåras möjligheterna att samverka med andra organisationer och möta målgruppen utsatta för till exempel intervjuer.

Boendefrågor och samverkan

Frågan om att ordna bra och ändamålsenliga boenden är bland de mest prioriterade, enligt civilsamhällets representanter. Skyddsvärnet ser ett behov av att fler fastighetsägare hyr ut lägenheter för att ge målgrupperna någonstans att bo (i så kallade träningslägenheter). Svenska Röda Korset understryker att kommuner behöver ta ansvar och följa socialtjänstlagen och Socialstyrelsens rekommendationer om att bevilja boenden.

Samtidigt efterfrågar Svenska kyrkan också tillfälliga bostadslösningar som kan möta de isoleringsbehov som uppstått under pandemin. Sveriges Stadsmissioner har rekommenderat liknande lösningar, genom att ordna akutbostäder alternativt att sätta upp militärtält med uppvärmning, både för att skydda individer och minska smittspridningen.

Frälsningsarmén har låtit hemlösa vara på akutboenden i minst två veckor för att smittan inte ska spridas vidare. Hela Människan har kunnat ordna så att målgrupperna kan vara i karantän i viss mån, men organisationen beskriver att ansvarsfrågan ofta blir flytande. Situationer där kommunen kan ha ansvar men där situationen är akut gör att civilsamhället genomför insatser trots att man i vissa fall saknar möjligheter. Från centralt håll har organisationen därför drivit på för att få lokala enheter att kontakta kommunen för att till exempel få tillgång till skyddsutrustning.

Civilsamhällesorganisationer som NOD har varit i kontakt med beskriver att samarbetet med offentliga aktörer, till exempel kommuner, har fungerat väl men att insatser som ideella krafter bidrar med ibland också kan tas för givna. Det ställer höga krav på kommunikationen, som ofta skiljer sig åt mellan sektorerna. Civilsamhället uppfattar sig själva som praktiker, medan offentliga tjänstepersoner utgår från ett mer byråkratiskt förhållningssätt.

Kommunikation och kunskapsskillnader mellan dem som arbetar i de båda sektorerna kan därför vara utmanande. Sådana utmaningar har funnits i flera år, där till exempel Hela Människan vittnar om att psykiatri har svårt att hantera särskilt utsatta grupper som lider av psykisk ohälsa. Där kan civilsamhällets närvaro vid till exempel vårdbehov vara skillnaden mellan att få vård och att inte mottas och få stöd. Således kan civilsamhällets resurser ibland användas för insatser som bör kunna fungera även utan föreningens närvaro.

Frälsningsarmén lyfter också att det kan vara svårt för hemlösa att hålla sig informerade om råd och instruktioner från myndigheter, samt att de riskerar att bli bortprioriterade av socialtjänst eller sjukvård om de anses vara "allmänt ovilliga" att möta krav för till exempel socialt bistånd. Ett problem kan till exempel handla om bristen på fast adress, att sakna

telefoner, datorer eller andra hjälpmedel, vilket bidrar till att den nödvändiga kontakten med myndigheter försvåras. Det kan leda till att nödvändig hjälp inte kan ges.

Breddat och fördjupat problem

Civilsamhällets bild är att det krävs åtgärder för att på sikt möta den efterfrågan som väntas på deras tjänster. Kompensationer för intäktsbortfall och enkla stödåtgärder med mindre administration efterfrågas till exempel av Sveriges Stadsmissioner. Denna typ av insatser behövs för att bibehålla verksamheten, vars efterfrågan förväntas öka. En generell svårighet som kan nämnas är att vissa organisationer upplever en ökad efterfrågan från flera olika målgrupper samtidigt, vilket gör att mobiliseringen till stöd för några av de mest utsatta grupperna i samhället inte blir ensamt prioriterat trots att stora behov finns.

Ett exempel på detta kan hämtas från Stockholms Stadsmission. I en [tidningsintervju](#) i StockholmDirekt berättade Jonas Wihlstrand, områdeschef för social omsorg på Stockholms Stadsmission, att organisationen "tänkte först att nu kan vi fokusera på akut hemlöshet, men det visade sig att nu ökar deltagarantalet ännu mer istället" och menade att efterfrågan från ensamstående föräldrar som förlorat sitt arbete och gymnasieelever som inte kan vistas hemma stod för en stor ökning, varför hemlöshetsfrågan inte kunde prioriteras som planerat. Detta är situationer som på sikt kan skapa svårigheter att få resurserna att räcka och att kunna fokusera på vissa områden med stora behov eftersom efterfrågan också ökar inom andra verksamhetsområden.

En annan utveckling som civilsamhället sett under pandemin är att nya grupper nu söker stöd hos organisationerna. Ökad arbetslöshet har gjort att personer som tills nyligen har haft arbete och som fortfarande har en bostad börjat söka sig till organisationer som ger stöd till samhällets mest utsatta. Att få tillgång till gratis mat är efterfrågat i sådana grupper. Hela Människan har sett denna utveckling och beskriver det som att grupper vars sociala fallhöjd är större än de som levt under svår utsatthet i många år nu börjat söka sig till organisationen. Även Frälsningsarmén och Sveriges Stadsmissioner varnar för en utveckling där redan svaga grupper situation försvåras samtidigt som nya grupper, med en fram tills nyligen relativt stabil ekonomisk situation, också tillkommer. I takt med att fler människor till exempel mister sina jobb ökar också fattigdomen, vilket i sin tur sannolikt kommer att leda till utsatthet i form av bland annat hemlöshet.

En farhåga som civilsamhället formulerar är att fler kommer att lida av psykisk ohälsa och att det också kan leda till fler självmord, inte minst då många upplever att den ekonomiska och sociala utgångspunkten är helt annorlunda jämfört med tidigare. Således drabbas inte bara de

allra mest utsatta. Även nya grupper som upplever ekonomiska och sociala svårigheter lever nu i en verklighet som gör att gruppen "socialt utsatta människor" växer och ser demografiskt något annorlunda ut, där viljan att få hjälp från socialtjänsten ofta inte ens ses som ett alternativ. Detta ställer krav på civilsamhället för att kunna anpassa sig till nya målgrupper.

Vilka effekterna blir och vilka former av utsatthet som kan utvecklas vidare är frågor som kommer att klarna på längre sikt, men mycket pekar på att civilsamhällets insatser kommer att vara välbehövliga i takt med att grogrunden för sociala problem i samhället ökar. Med detta krävs också större och mer effektivt brukade resurser.

Situationen för ensamkommande

Sammanfattning

Unga ensamkommande och ensamkommande som studerar på gymnasiet bor ofta i kortsiktiga boendelösningar och trångboddhet. Det gör det svårt att leva upp till rekommendationer om självisolering och social distans. Gymnasiestudier har blivit lidande då olika former av studiehjälp sköttes av äldre personer, som är en riskgrupp och ej längre finns att tillgå. Skolgången påverkas också av att miljöer för lugna studier så som föreningslokaler och bibliotek inte längre finns att tillgå i samma utsträckning som tidigare i och med önskan om självkarantän och social distans.

Unga ensamkommande är ingen homogen grupp utan består av människor med olika nationalitet, kön och med olika legal status i Sverige. De upplever en ökad oro och stress. Trångboddhet och kortsiktiga boendelösningar gör att det är svårt att leva upp till rekommendationer rörande social distansering och god hygien. Samtidigt har alternativa offentliga mötesplatser som bibliotek, möteslokaler och liknande stängt eller infört restriktioner vad gäller antalet besökare och öppettider vilket leder till att man inte kan finna en miljö att vara och studera i. Många av civilsamhällets lokalavdelningar som arbetar med målgruppen håller dock sina mötesplatser öppna samtidigt som de följer Folkhälsomyndighetens rekommendationer. Trots att mycket av verksamheterna som drivits i sporthallar och skolsalar stängts har man försökt hålla en del av verksamheten aktiv genom att flytta den utomhus.

Den tillfälliga gymnasielagen skapar en stor press på de unga ensamkommande som studerar på gymnasiet och den psykiska ohälsan som redan var påtaglig inom gruppen ökar. Information till gruppen som befinner sig i Sverige i kraft av gymnasielagen har getts av olika myndigheter, vilka dock inte kan förmedla något annat än att inga regler och lagar ändrats under perioden, och att de villkor som formulerats är de som gäller. Gymnasiets

distansundervisning är svår att genomföra då trångboddheten är stor och man inte ges möjlighet till studiero. Många gånger saknas även digitala verktyg så som till exempel datorer i de fall de ej kunnat fås från skolan, vilket omöjliggör en adekvat distansundervisning.

Ofullständig digital kompetens tillsammans med språkbrister spär på problemen kring undervisningen. Vad gäller studieavbrott till följd av sjukdom eller svårigheter att studera på distans finns ingen praxis eller information om hur berörda myndigheter kommer se på en sådan problematik. Nedstängningen av gymnasiet som fysisk samlingsplats försvårar även situationen vad gäller tillgång till mat, hygien och vuxenkontakt. Samtidigt som man vill följa rekommendationerna om social distans leder det till att man ej längre uppsöker till exempel bibliotek för att kunna genomföra studierna på ett adekvat sätt i en lugn miljö.

När mötesplatser stängs isoleras personer med svaga nätverk än mer. De volontärer som tidigare gav stöd i utbildningen, läxhjälp och språkstöd har också minskat sin närvaro på grund av oro för smitta då de oftast varit äldre och tillhör en riskgrupp. Mycket av den verksamhet som var fokuserad på studiestöd är därför inställd och kan få stora konsekvenser för de behövandes studieresultat. Även olika former av grupparbeten och gruppstöd har fått läggas om till individstöd vilket kräver mer resurser. Kyrkorna och civilsamhället har under flera år arbetat med denna grupp, där nu även nya behov så som mat och boende lyfts som akuta stödåtgärder.

En annan grupp som på senare tid ökat kontaktsökandet med organisationer som bland annat arbetar med ensamkommande är de som skrivits ut från Migrationsverkets förvar, utan möjlighet att åka till forna hemländer eller skaffa arbete. Detta medför en ökad risk att hamna i akut utanförskap utan tillgång till samhällets sociala skyddsnet. De riskerar även att utnyttjas på olika sätt så som arbetskraft eller för sexuella ändamål i utbyte mot mat eller sovplats.

Många ensamkommande unga uttrycker också oro för sina familjer som befinner sig i andra länder och deras hälsa. Detta även i relation till att myndigheter i olika länder gör olika bedömningar och ger olika rekommendationer om hur man bäst skyddar sig mot pandemin, vilket skapar en osäkerhet kring vad som är lämpligast agerande ur ett hälsoperspektiv. Unga ensamkommande och andra utsatta har en hög tillit till civilsamhället. Tillsammans med organisationernas goda kännedom om de olika gruppernas situation, språkkompetens och erfarenheter av krisarbete är organisationerna därför viktiga budbärare av samhällsviktig information som till exempel rekommendationer från Folkhälsomyndigheten. Exempel finns

också där kommuner gett civilsamhällesaktörer i uppdrag att sörja för omsorg, boende och tillsyn samt arbeta med integrering av asylsökande ensamkommande mellan 16–18 år.

Vad gäller aktörernas behovsformuleringar skulle man i det akuta läget gärna se att glappet mellan målgruppen och arbetsmarknaden kunde minskas då de som befinner sig i Sverige baserat på gymnasielagen efter avslutade gymnasiestudier måste finna ett arbete för att kunna stanna i Sverige, och det på en arbetsmarknad som redan innan pandemin var svår för målgruppen att etablera sig på. Ett närmare samarbete med sektorer som idag uppvisar brist på arbetskraft, som till exempel sjukvård och jordbruk, skulle kunna bidra till att hjälpa de unga ensamkommande att etablera sig på arbetsmarknaden. Andra förslag är att lätta upp kraven kring anställningsformer så att de även inkluderar till exempel tillfälliga eller subventionerade anställningar, samt provanställningar. Ytterligare en akut åtgärd skulle också kunna vara en förbättrad och stärkt digital studierådgivning och läxhjälp för att underlätta möjligheten till avslutade gymnasiestudier tillsammans med bättre tillgång till lånedatorer och liknande hjälpmedel.

Svenska kyrkan som arbetar nationellt ser att de både i den akuta fasen och under kommande år kommer att behöva anpassa sin verksamhet för att kunna ge riktat stöd till de olika utsatta grupperna, däribland ensamkommande som alla har olika behov av information och stöd. Andra organisationer önskar tydligare riktlinjer och ökad samverkan mellan civilsamhället och det offentliga.

Situationen för EU-migranter

Sammanfattning

EU-migranterns möjligheter att följa myndighetsrekommendationer är svåra. Möjligheten att be om pengar, panta burkar och sälja tidningar har minskat då färre personer är i rörelse i samhället vilket ökar trycket på insatser i form av mat och boende. Önskan om att åka till hemländer är inte möjlig att uppfylla till följd av stängda gränser.

Utsatta EU-migranterns situation i Sverige var svår redan innan pandemin. EU:s rörelsedirektiv är inte till fullo implementerat vilket bland annat leder till att de som saknar sjukförsäkring nekats vård eller faktureras vård som de inte kan betala. Detta leder till att många avstår att söka vård vilket medför en risk för att sjuka personer fortsätter att vistas i samhället med ökad sjukdomsrisk för sig själva och sin omgivning. Många har även sedan tidigare svåra hälsoproblem och det i sig gör dem till en riskgrupp för coronaviruset.

Organisationer som arbetar med EU-migranter menar också att möjligheten att ge korrekt myndighetsinformation är ett stort problem då språkkunskaper och analfabetism gör att det är svårt att nå ut med information och rekommendationer på ett effektivt sätt. Som en konsekvens av pandemin har utsatta EU-migranter inkomstkällor, som att be om pengar och panta burkar, minskat till följd av att det är mindre folk i rörelse. Detta medför att det är svårt att få pengar till mat och boende, samt möjlighet att skicka pengar hem till familjerna i hemländerna. De löper också stor risk att drabbas av själva viruset till följd av att verksamheter och riktade insatser mot målgruppen i form av boendestöd har minskat i omfattning eller som på en del håll till och med stängts.

Ändrade rutiner och minskad tillgänglighet till härbärgen och center för EU-migranter gör det svårare för målgruppen att tillgodose humanitära behov och god hygien. Insatser i form av härbärgen, matutlämning, tvätt och duschmöjligheter tillgodoses genom befintliga strukturer, men med anpassningar till Folkhälsomyndighetens rekommendationer om social distansering och antal besökare. Mat delas ut utomhus eller i lokaler med anpassningar till mängden besökare och med striktare hygienrutiner.

En del öppen verksamhet som caféer är helt stängd. Andra insatser som rådgivning och coaching fortskrider dock i något ändrad form, till exempel via telefon. Många av dem som söker sig till organisationernas verksamhet som ger olika former av stöd och hjälp uttrycker en oro kring dessa verksamheters fortlevnad och möjlighet till fortsatt öppethållande. I många fall är banden till dessa organisationer den enda kontakten man har med samhället. Detta medför ett stort ansvar och en önskan om att kunna fortsätta arbetet även om man måste prioritera och anpassa möjligheten att bistå utifrån ekonomi, volontärer och andra resurser.

Möjligheten för EU-migranter att följa myndigheternas rekommendationer om till exempel självisolering är i det närmaste obefintlig. Oklara boendeförhållanden, trångboddhet eller bostäder i form av "informella bosättningar" gör också att smittspårning och behandling försvåras. Även om en vilja finns hos gruppen att hålla sig informerad om samhällsläget gör dåliga språkkunskaper det till en stor utmaning. Utsattheten förstärks i och med ökad stress och psykisk ohälsa. Missbruksproblematik och risk för våld ökar till följd av ökad sårbarhet och sämre livsvillkor. Arbetet mot trafficking och människohandel som redan var en del av civilsamhällets arbete riktat mot målgruppen har i en del verksamheter förstärks, men generellt ser man en risk för ökad utslagning och marginalisering av gruppen i och med den generella ekonomiska nedgången.

En liten del EU-migranter har lämnat Sverige. Andra uttrycker en önskan om att få åka till sina hemländer, men detta är i nuläget inte möjligt då gränser runtom i Europa hålls stängda. Många tvingas leva kvar i Sverige. Andra har förlorat arbetstillstånd och är i nuvarande situation förhindrade att återvända till ursprungslandet, vilket förstärker och ökar utsattheten och utanförskapet.

Organisationerna gör en generell analys av att behovet av deras och samhällets insatser kommer öka framöver. En viktig aspekt blir ökad samverkan både mellan civilsamhället och det offentliga, men också mellan civilsamhällets aktörer där flera exempel på gemensamma insatser redan finns, så som Frälsningsarméns EU-center i Göteborg där man nu samarbetar med Räddningsmissionen. Ekonomin kommer att vara avgörande för hur organisationerna klarar av att driva den mångsidiga verksamheten som idag finns för olika grupper i utsatthet. Inom det sociala området menar Sveriges Stadsmissioner att man kan komma att tvingas till prioriteringar bland utsatta målgrupper i det fall trycket på verksamheten ökar. Att göra "mer för fler" kan bli problematiskt.

Situationen för papperslösa och asylsökande

Sammanfattning

Papperslösa och asylsökande är två särskilt utsatta grupper som ofta har osäkra och tillfälliga anställningar i branscher som drabbats hårt av coronapandemins effekter. Förlorade inkomster slår hårt mot grupper som saknar skyddsnet, och kan för asylsökande innebära förlorade möjligheter att stanna i Sverige. Särskilt papperslösa personer saknar ofta tilltro till myndigheter och har i praktiken inte tillgång till vård. För dem som har ett utvisningsbeslut ökar risken att hamna i hemlöshet och exploatering när de skrivits ut från Migrationsverket men saknar möjlighet att lämna landet. Civilsamhället vittnar också om att de möter nya grupper som på grund av de stängda gränserna i världen hamnat i samma situation som papperslösa.

Liksom kring de andra grupperna rapporten fokuserar på vittnar flera organisationer om den ökade utsattheten för papperslösa personer och asylsökande. Bland denna grupp finns ofta en stark rädsla för myndigheter och den offentliga sektorn, vilket ytterligare försvårar möjligheten att nå ut till dem med information och rekommendationer om exempelvis smittskydd och tillgång till vård.

I den mån gruppen asylsökande och papperslösa befinner sig på arbetsmarknaden gör de generellt det genom tillfälliga och osäkra anställningar, ofta inom besöksnäring, restaurang, hotell, byggbransch, städning och liknande. Just dessa sektorer är särskilt drabbade av effekterna av coronapandemin och därmed har dessa personers anställningar blivit än mer osäkra. Detta i kombination med en avsaknad av skyddsnät gör att flera organisationer NOD varit i kontakt med under veckan har uttryckt en oro för dessa människors möjligheter att klara sig. Förlorade anställningar och inkomster innebär också att många riskerar att förlora sina chanser att få stanna i Sverige. Svenska kyrkan uttrycker exempelvis en oro inför att den kommande ekonomiska nedgången kommer drabba dessa personer särskilt hårt och att gruppen papperslösa kommer att öka till följd av detta.

Organisationerna lyfter också den stora risken för ökad psykisk ohälsa hos dessa grupper. Exempelvis varnar Asylrättscentrum för att asylsökande personer blir ännu mer isolerade än de redan är och blir hårdare drabbade då de saknar ett socialt nätverk.

Tillgång till vård och information om viruset

Papperslösa vuxna i Sverige har rätt till vård som inte kan vänta. I praktiken innebär detta ofta att det hamnar på enskild vårdpersonal att bedöma vilken typ av vård som inte kan vänta, till följd av att lagstiftningen inte uppfattas som tillräckligt tydlig. En följd av detta är också att vissa personer nekas vård redan innan det gjorts en bedömning av deras vårdbehov. I relation till detta finns det en stor rädsla hos papperslösa personer att vända sig till myndigheter eller sjukvård på grund av att de inte har tillstånd att vistas i Sverige. Organisationer NOD talat med menar att det i praktiken innebär att papperslösa ofta inte kan ta del av vård i de fall de blir sjuka i covid-19. De har dessutom mycket sällan tillgång till en plats där de kan sätta sig själva i karantän eller sköta sin hygien.

En annan konsekvens av pandemin är att personer som tillfälligt vistats i Sverige på olika typer av visum, men som inte kan åka hem på grund av de stängda gränserna, saknar rätt till subventionerad sjukvård vilket innebär att kostnaden för vården hamnar på patienten själv. I de fall individen saknar en sjukförsäkring som täcker sådana typer av kostnader innebär detta att vård helt enkelt blir för dyrt. Detta får även konsekvenser utanför den direkta coronavården. Svenska Röda Korset ger exempel på gravida kvinnor som inte kan återvända till sina hemländer och därmed står inför mycket höga kostnader för förlossningsvård i Sverige.

I praktiken innebär både språkliga hinder och rädslan för kontakt med myndigheter att asylsökande och papperslösa har svårt att få tillgång till information om coronaviruset och Folkhälsomyndighetens rekommendationer. Detta kan innebära att de håller sina barn hemma från skola och förskola av rädsla för smitta, att de själva isolerar sig eller att de utsätter sig själva och sina familjer för risker att bli smittade. Många saknar också förutsättningar att följa rekommendationer rörande hygienrutiner och social distansering.

Personer i Migrationsverkets förvar

Flera organisationer vittnar om en ökad risk att personer med utvisnings- eller avvisningsbeslut hamnar i hemlöshet och exploatering i Sverige. Då utvisningsbeslut inte kan verkställas på grund av de stängda gränserna i världen innebär det att tidsgränsen för hur länge en person får sitta i Migrationsverkets förvar överskrids. Detta har inneburit att många människor släppts från förvaren i Sverige. Svenska Röda Korset menar att detta till viss del kan vara positivt, då de anser att alternativ till förvar oftast är en bättre lösning. Men det är också problematiskt att många av dem som har verkställbara utvisningsbeslut är utskrivna från Migrationsverket och inte längre omfattas av LMA (Lagen om mottagande av asylsökande) och den dagensättning och de boenden som kan fås därigenom. Eftersom individerna själva inte kan påverka sin möjlighet att lämna landet innebär det i praktiken att de står utan bostad och försörjning och hamnar i ett slags limbo då de inte kan få uppehållstillstånd men inte heller kan utvisas från landet.

Svenska Röda Korset menar utifrån socialtjänstlagen att kommunerna i dessa fall har ansvar för att bevilja nödbistånd till de individer som hamnat i sådan situation. De menar dock att de flesta socialtjänster är väldigt restriktiva med att bevilja nödbistånd.

Konsekvenser i migrationsprocesser

Med anledning av coronavirusets spridning har även Migrationsverkets handläggning av olika ärenden påverkats. Under första halvan av april pausades genomförandet av vissa muntliga undersökningar och intervjuer, och sökande uppmanas i första hand att kontakta verket genom telefon eller digitalt. Migrationsverket har också beslutat att visumansökningar till Sverige i huvudsak bör avslås, med hänvisning till coronavirusets spridning, vilket gäller för personer som är medborgare i ett land utanför EU.

En annan effekt är att familjeåterföreningar har försvårats genom pandemin och de stängda gränserna, vilket gör att splittrade familjer förblir splittrade, med konsekvenser inom områden som hälsa, mående och trygghet. I förlängningen kan familjeåterföreningar också försvåras av den ekonomiska nedgången och en försämrad arbetsmarknad, då försörjningskravet kan bli svårare att uppfylla.

Med anledning av detta vittnar flera organisationer om att de möter för dem nya grupper, som de vanligtvis inte kommer i kontakt med, som i praktiken hamnat i samma situation som papperslösa migranter. De stängda gränserna gör exempelvis att personer som befinner sig i Sverige på olika typer av visum inte kan lämna landet på utsatt tid. Migrationsverket har uppmanat dessa personer att ansöka om besöksvisum, men det måste ske innan det befintliga visumet går ut.

Övrigt

NOD möter

Sedan det förra veckobrevet har följande publicerats inom ramen för samtalsserien NOD möter:

- Den 7 maj [publicerades](#) en intervju med Kim Reenaas, generalsekreterare för IOGT-NTO, som berättade om riskerna med ett ökat missbruk under coronapandemin.
- Den 5 maj [publicerades](#) en intervju med Clara Berglund, Sveriges Kvinnolobby, som berättade om hur kvinnor blir föremål för ökat våld och ökad kontroll i karantän.
- Den 29 april spelades en digital livepodd in med Kristina Ljungros, generalsekreterare på Astma- och Allergiförbundet. [Samtalet](#) berörde bland annat ledarskapsfrågor och hur civilsamhället påverkas under och kan påverkas efter pandemin.
- Den 28 april [publicerades](#) en intervju med Jennifer McShane, generalsekreterare på Min Stora Dag, som berättade om sin organisations omställning för att möta målgrupper, som är barn med allvarliga sjukdomar och diagnoser.

Nästa veckoupdatering sänds fredagen den 15 maj. För frågor om utskicket, kontakta NOD:s kansli (info@nodsverige.se)